

Centrum Badania Opinii Społecznej

ul. ŻURAWIA 4 skr. pt. 24 00-955 WARSZAWA 15

SEKRETARIAT: 28-37-04, 29-35-69
ZESPÓŁ REALIZACJI BADAŃ: 40-56-41
TELEFON DYŻURNY: 21-34-34

EDF/337/14/86

POSTAWY WOBEC ZWIĄZKÓW ZAWODOWYCH

/Raport z badań/

Listopad 1986 r.

1. Klasyfikacja postaw wobec związków zawodowych

Obserwacja świadomości potocznej pozwala przypuszczać, że stosunek do związków zawodowych ma charakter względnie trwałego nastawienia, postawy. Weryfikacja tej intuicji w badaniu¹ polegała na poszukiwaniu trwałych linii dzielących opinię społeczną. Za wskaźnik postawy wobec związków przyjęto stosunek do aktualnie działającej w zakładzie organizacji związkowej oraz pogląd na temat pluralizmu związkowego w zakładzie pracy. Okazało się, że połączenie tych dwóch wymiarów pozwala wyodrębnić w badanej zbiorowości cztery następujące postawy wobec związków zawodowych:

1. Deklaracja poparcia dla nowych związków i odrzucenie koncepcji pluralizmu związkowego. Osoby mające taki pogląd określamy kategorią "zwolennicy". Stanowią one 38,5% badanych.

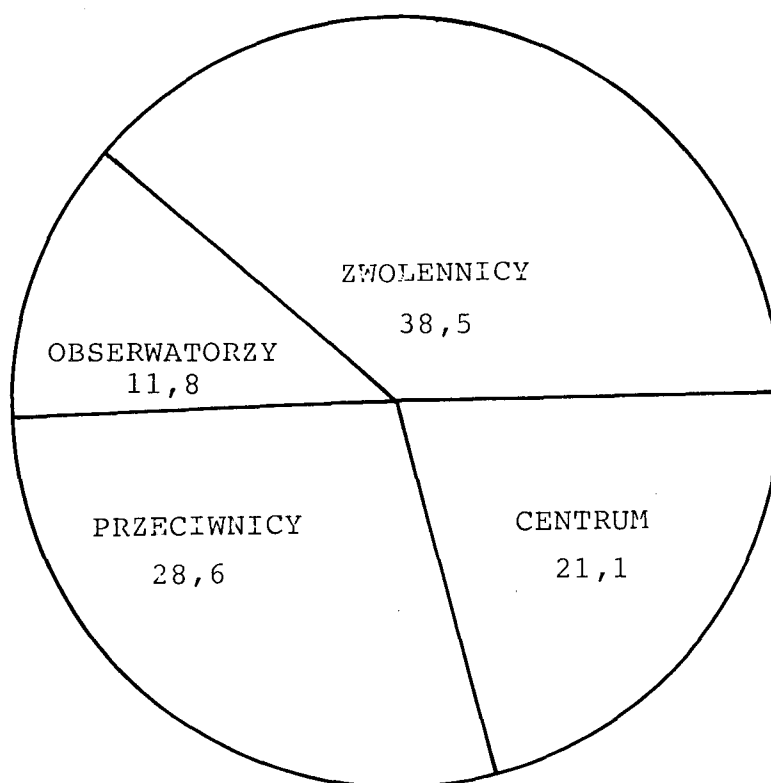
2. Deklaracja poparcia dla nowych związków i aprobatą koncepcji pluralizmu związkowego. Wyznających taki pogląd określamy jako "centrum". Ich udział w grupie badanych wynosi 21,1%.

3. Negacja nowych związków i odrzucenie koncepcji pluralizmu związkowego. Wyrażających taki pogląd nazywamy "obserwatorami". Wśród badanych jest ich 11,8%.

4. Negacja nowych związków i aprobatą koncepcji pluralizmu związkowego. Osoby o takim poglądzie zaliczamy do "przeciwników". Stanowią one 28,6% badanych.

Graficzny obraz wspomnianego podziału zawiera rysunek 1.

¹ "Związki zawodowe w opinii pracowników gospodarki uspołecznionej". Badanie przeprowadzono w październiku 1986 na reprezentatywnej próbie udziałowej liczącej 960 osób. Szczegółowy opis próby w opracowaniu pt. "Ocena działalności związków zawodowych przez pracowników gospodarki uspołecznionej".

Rys. 1. Postawy badanych wobec związków zawodowych

Zaprezentowana typologia postaw obejmuje całą zbadaną populację, w tym również osoby, które na pytania o stosunek do związku oraz do koncepcji pluralizmu związkowego, stanowiące kryterium klasyfikacyjne, udzieliły odpowiedzi typu "trudno powiedzieć" czy "nie interesuje mnie to". Szczegółowy rozkład procentowy odpowiedzi na te pytania był następujący:

Kryterium I - stosunek do związku

Zdecydowanie popieram	16,6	} 59,7
Popieram, ale mam zastrzeżenia	43,1	
Nie popieram, mam dużo zastrzeżeń	17,3	} 39,8
Jestem zdecydowanym przeciwnikiem	4,5	
Nie interesuję się działalnością związków zawodowych	18,0	

Kryterium II - stosunek do koncepcji pluralizmu związkowego

Zdecydowanie negatywny	23,4	} 50,3
Raczej negatywny	26,9	
Raczej pozytywny	22,5	} 49,4
Zdecydowanie pozytywny	15,6	
Trudno powiedzieć	11,3	

Przyjęto hipotezę, że w przypadku osób, które nie określiły swego stanowiska w sposób jednoznaczny, mamy do czynienia raczej z unikiem niż z postawą neutralną. Hipoteza ta znalazła potwierdzenie w analizie odpowiedzi na inne pytania ankiety. Okazało się, że osoby te dokonały podobnych wyborów jak badani, którzy określili się jako przeciwnicy związków /kryterium I/ bądź jako zwolennicy pluralizmu związkowego /kryterium II/. Na tej podstawie osoby te zaliczono w pierwszym przypadku do przeciwników związku, w drugim zaś do zwolenników pluralizmu.

Procedura ta ma charakter szacunkowy, toteż dane procentowe dotyczące poszczególnych postaw należy traktować jako przybliżone.

2. Opis zróżnicowania społeczno-demograficznego reprezentantów poszczególnych postaw

Najwięcej osób w wieku ponad 35 lat jest wśród zwolenników, ludzi młodych natomiast - poniżej 35 lat - wśród obserwatorów.

Przeciwnicy częściej mieszkają w dużych miastach, pozostałe grupy zaś - w mniejszych ośrodkach.

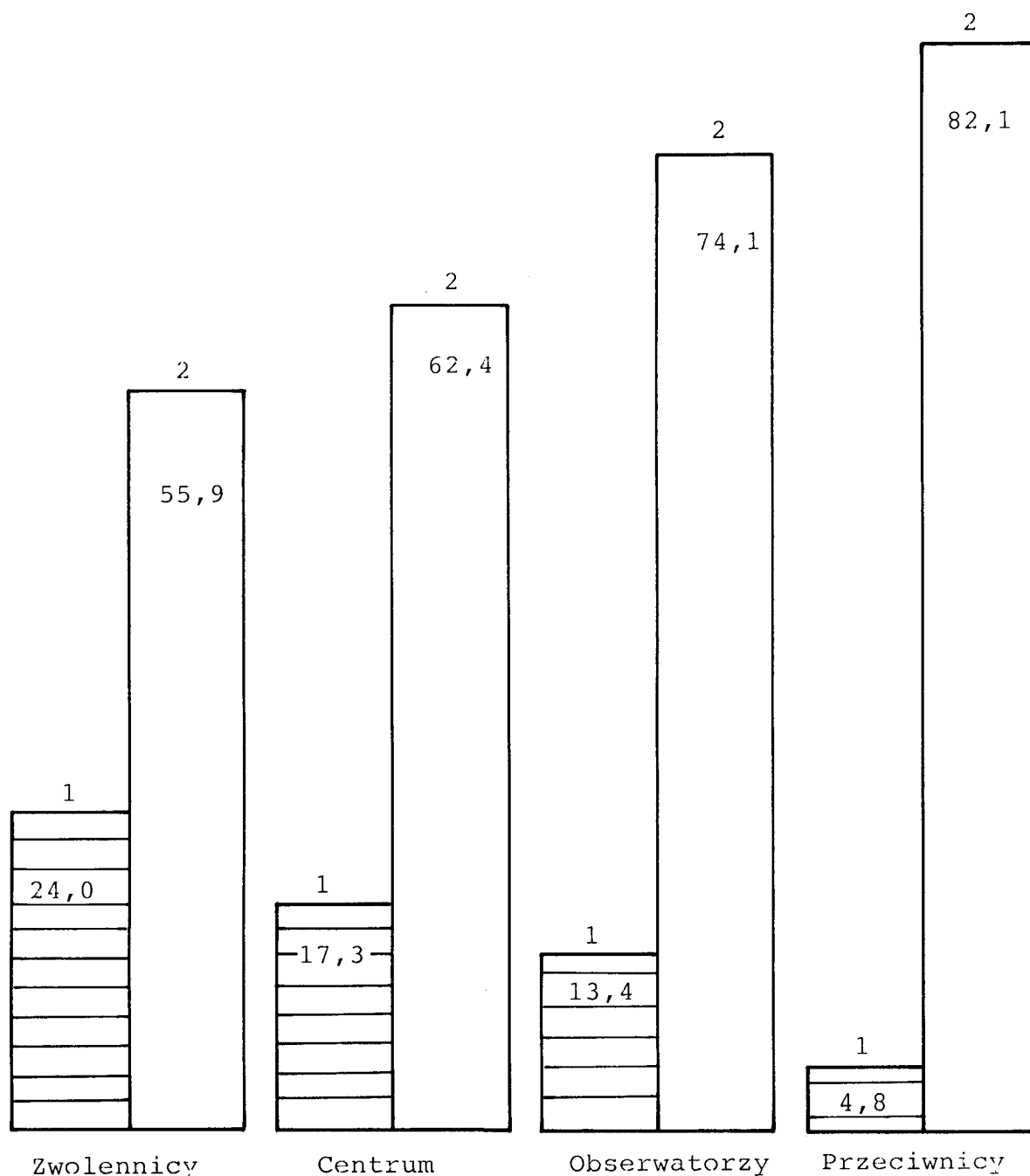
Przeciwnicy częściej niż pozostałe grupy oceniają swą sytuację materialną jako złą. Zwolennicy z kolei częściej niż zostali uznają ją za dobrą.

Informacje o przynależności związkowej badanych zawiera poniższe zestawienie /dane w procentach/.

<u>Typy postaw</u>	<u>Przynależność</u>	
	do obecnie działają- cych związków	do b."Solidarności"
Zwolennicy	72,8	31,4
Centrum	56,9	36,0
Obserwatorzy	13,3	34,5
Przeciwnicy	16,1	49,5

Na podkreślenie zasługuje fakt, że pod względem przynależności do nowych związków poszczególne zbiorowości różnią się między sobą w sposób zasadniczy. Członkowie b."Solidarności" stanowią w każdej z nich ok. 1/3, z wyjątkiem przeciwników /ok.50%/.

Pod względem przynależności organizacyjnej największe różnice występują pomiędzy zwolennikami a przeciwnikami. W grupach obserwatorów i centrum odsetek członków partii jest podobny, ale wśród obserwatorów jest o 11,7% więcej osób nie należących do żadnej organizacji. Graficzny obraz zróżnicowania w omawianej kwestii przedstawiamy na rysunku 2.

Rys. 2. Przynależność organizacyjna a postawy badanych wobec związków zawodowych; 1 - członkowie PZPR, 2 - nie należący do żadnej organizacji

3. Ocena działalności związków zawodowych w zakładzie pracy

Zależność pomiędzy postawą respondentów a oceną konkretnej działalności związkowej jest wyraźna. We wszystkich kwestiach opinie zwolenników i przeciwników są zasadniczo rozbieżne. Szczegółowe informacje na ten temat zawiera tabela 1.

Tabela 1. Pozytywne oceny poszczególnych rodzajów działalności związków zawodowych

w procentach

Rodzaje działalności	Typy postaw			
	zwolennicy	centrum	obserwatorzy	przeciwnicy
Poprawa gospodarności	60,4	50,2	23,0	9,5
Poprawa warunków i bezpieczeństwa pracy	66,4	56,2	36,5	18,6
Zapewnienie stałego wzrostu płac	58,6	46,3	17,7	15,7
Organizowanie imprez sportowo-rekreacyjnych	67,8	65,0	43,4	36,9
Pomoc w przypadku konfliktu z dyrekcją	73,8	62,6	32,1	18,8

Zróżnicowanie opinii można rozpatrywać w kategoriach spełnionych lub nie spełnionych oczekiwań, jakie poszczególne grupy mają wobec działalności związków. W największym zakresie oczekiwania przeciwników, obserwatorów i centrum zostały spełnione w sferze organizowania imprez sportowo-rekreacyjnych. W grupie zwolenników sferą spełnionych nadziei jest pomoc w przypadku konfliktu pracownika z dyrekcją. Obszary zawiedzionych nadziei to działania na rzecz poprawy gospodarności /przeciwnicy/ oraz starania o wzrost płac /zwolennicy, centrum, obserwatorzy/.

Zasygnalizowane zróżnicowanie opinii o poszczególnych rodzajach działalności związków znajduje potwierdzenie w retrospektywnej ocenie ich działalności, obejmującej nieco więcej kwestii /tab.2/.

Tabela 2. Ocena dynamiki działalności związków w okresie
2-3 lat - wskazania na poprawę w danej dziedzinie
w procentach

Rodzaje działalności	Typy postaw			
	zwolennicy	centrum	obserwatorzy	przeciwnicy
Obrona interesów indywidualnych pracowników	58,4	46,0	16,1	11,1
Podział świadczeń socjalnych	66,3	50,5	23,2	11,7
Poprawa gospodarności	53,5	38,6	17,9	9,9
Poprawa warunków i bezpieczeństwa pracy	56,4	39,8	24,1	11,7
Zapewnienie stałego wzrostu płac	59,8	46,0	24,1	17,6
Organizowanie imprez sportowo-rekreacyjnych	52,6	45,0	25,0	16,1
Organizowanie wczasów i kolonii	60,9	45,0	31,3	17,6

Przeciwnicy i obserwatorzy znacznie bardziej krytycznie niż zwolennicy i centrum oceniają rozwój działalności związków. Grupa zwolenników i centrum najczęściej symptomów poprawy dostrzega w dziedzinie podziału świadczeń socjalnych, przeciwnicy - podobnie jak obserwatorzy - w sferze organizacji wczasów i kolonii.

4. Ocena autorytetu działaczy związkowych

Przyjęto, że wskaźnikiem autorytetu osób pełniących obecnie funkcje związkowe jest różnica pomiędzy odsetkiem ocen pozytywnych i negatywnych. Okazało się, że oceny pozytywne przeważają wśród zwolenników /o 71,6%/ i w grupie centrum /o 49,7%/, natomiast negatywne - wśród obserwatorów /o 6,2%/ oraz przeciwników /o 33,9%/.

Ocena autorytetu założycieli związku zawodowego w danym przedsiębiorstwie jest zbliżona. Jedynie w grupie obserwatorów stwierdzono zmianę - o 7,9% więcej ocen pozytywnych niż negatywnych.

5. Niezależność decyzyjna związków

Kolejnym miernikiem prestiżu związków zawodowych jest ocena stopnia ich niezależności przy podejmowaniu decyzji /tab.3/.

Tabela 3. Stopień niezależności związków zawodowych od podmiotów decyzyjnych przy podejmowaniu decyzji

w procentach

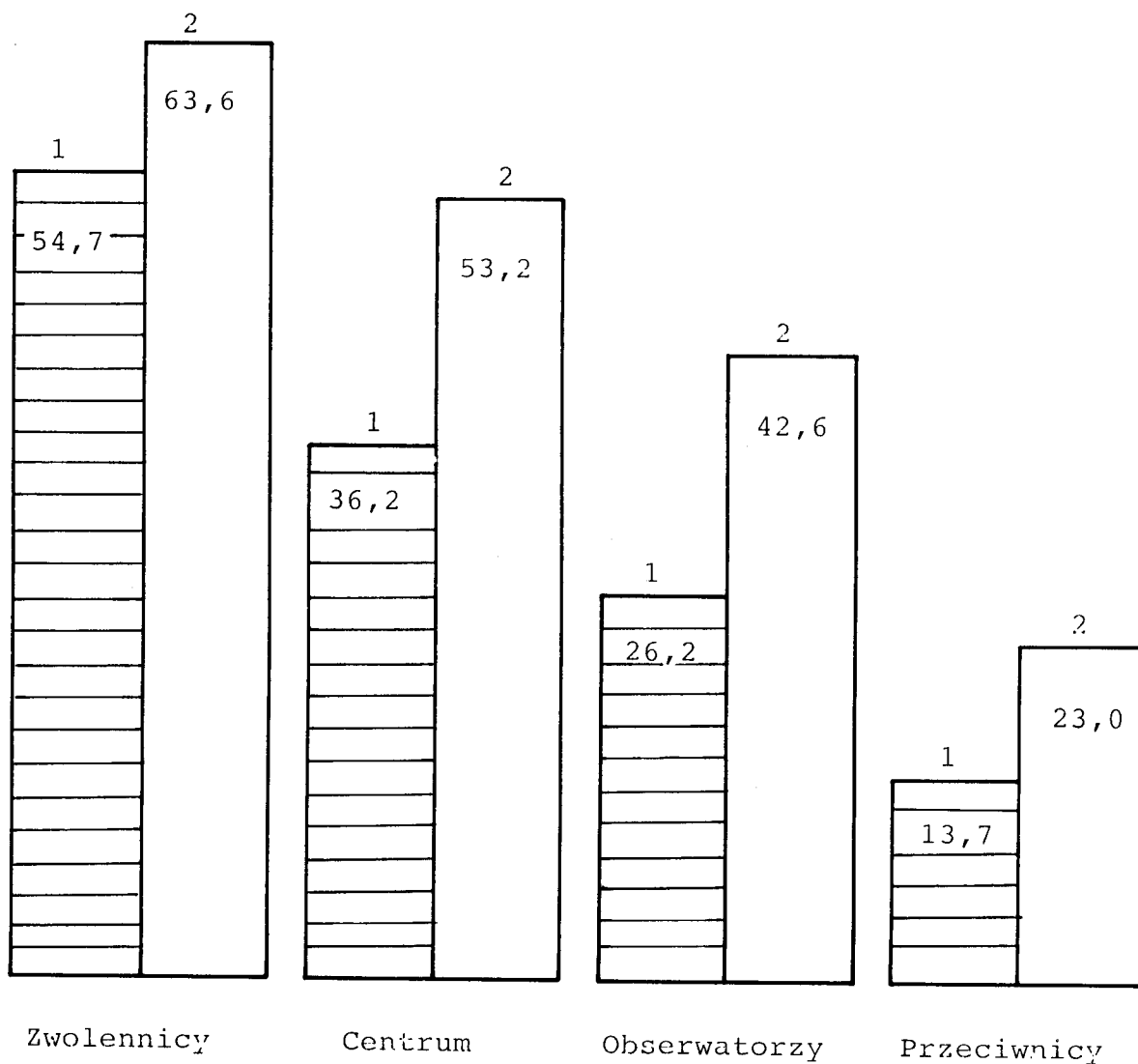
Podmioty decyzyjne	Typy postaw			
	zwolennicy	centrum	obserwatorzy	przeciwnicy
Dyrekcja	70,0	57,2	36,6	22,7
Organizacje społeczno-polityczne	63,7	49,2	27,5	21,9

Z danych przedstawionych w tabeli 3 wynika, że każdej postawie odpowiada nieco inna ocena stopnia niezależności związków w poszczególnych wymiarach. Najbardziej krytyczni są przeciwnicy i obserwatorzy, znacznie większy stopień niezależności przypisują związkom zwolennicy i centrum.

6. Związki zawodowe a interesy grupowe

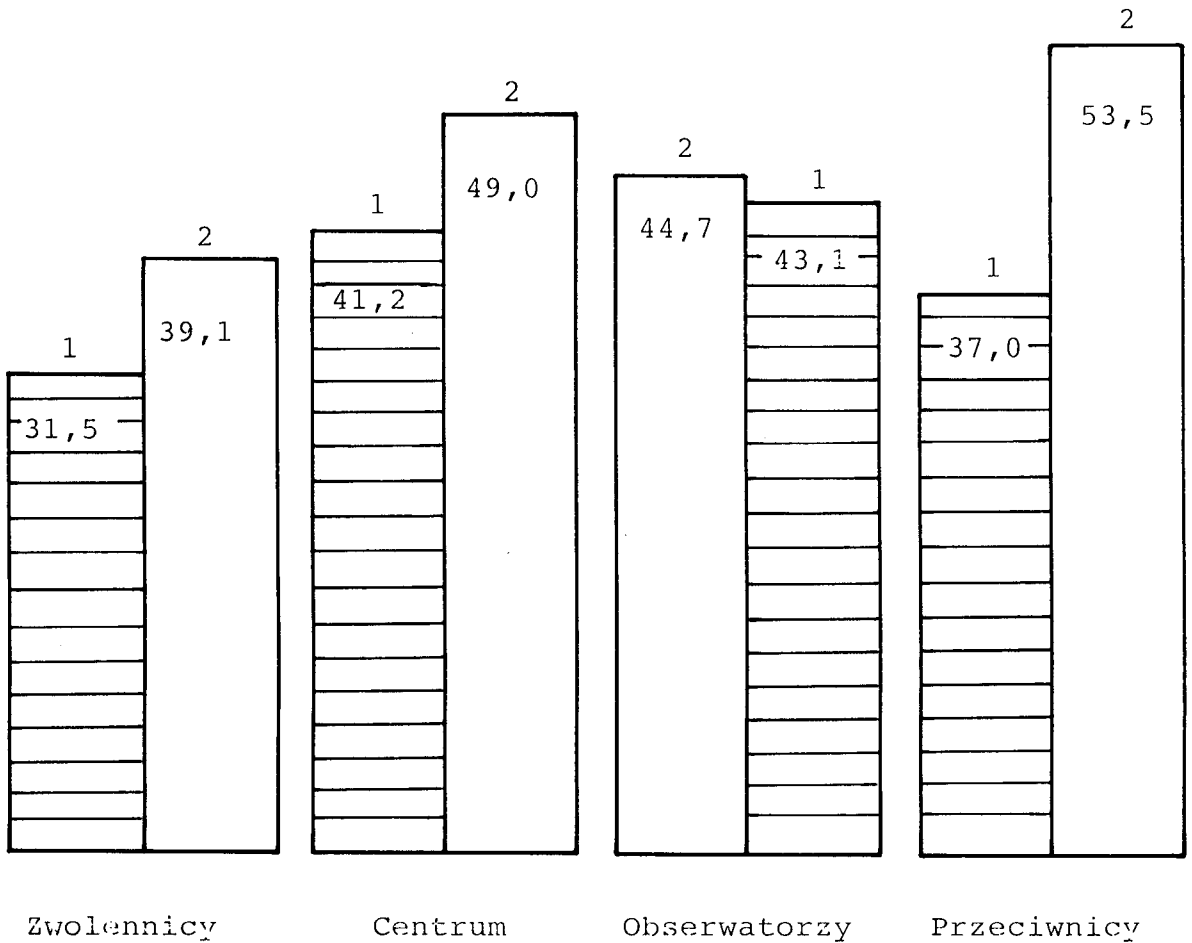
Związki zawodowe z uwagi na swoje uczestnictwo w procesie decyzyjnym w przedsiębiorstwie podlegają naciskom różnych grup społecznych, które dążą do realizacji swych partykularnych interesów. W badaniu starano się ustalić, w jakim stopniu organizacjom związkowym udaje się godzić różne, często sprzeczne dążenia. Kwestię tę rozpatrujemy tu w odniesieniu do podziału świadczeń socjalnych i ogólnie rozumianego interesu całej załogi oraz członków związku.

Zwolennicy znacznie częściej niż pozostali stwierdzają, że związek zawodowy reprezentuje interesy załogi. Zróżnicowanie ocen w przypadku podziału świadczeń socjalnych i ogólnego interesu załogi jest podobne. Warto podkreślić, że różnica między zwolennikami a przeciwnikami wynosi niemal 40% /rys. 3/.

Rys. 3. Reprezentowanie interesów załogi przez związki zawodowe a postawy badanych /odsetek ocen pozytywnych/; 1 - reprezentowanie ogólnego interesu załogi, 2 - reprezentowanie interesów załogi przy podziale świadczeń socjalnych

Bardziej złożony obraz rozbieżności powstaje w wyniku analizy ocen dotyczących reprezentowania przez związek interesów własnych członków /rys.4/.

Rys. 4. Reprezentowanie przez związek zawodowy interesów własnych członków ogólnie i przy podziale świadczeń socjalnych a postawy badanych /odsetek ocen pozytywnych/; 1 - reprezentowanie interesów przy podziale świadczeń socjalnych, 2 - reprezentowanie ogólnych interesów

Najczęściej na dążenie związku do reprezentowania interesów swoich członków przy podziale świadczeń socjalnych wskazują badani z grupy przeciwników i centrum. Z kolei kierowanie się związku ogólnym interesem swoich członków najmocniej podkreślają osoby z grupy obserwatorów i centrum. Wśród obserwatorów wię-

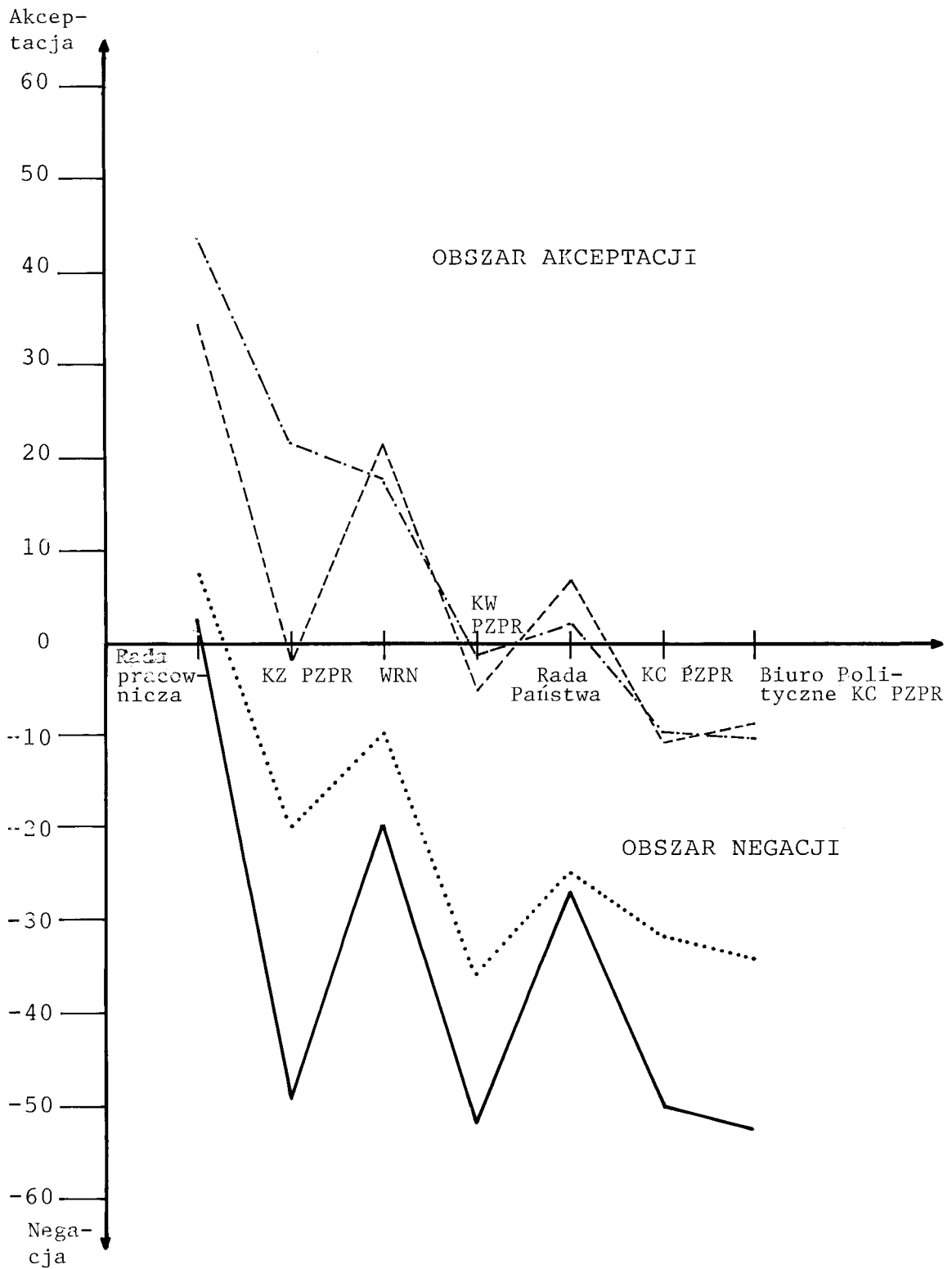
cej jest takich osób, według których związek reprezentuje ogólny interes swoich członków, niż takich, które dostrzegają przy podziale świadczeń socjalnych kierowanie się związku interesami swoich członków. W przypadku pozostałych grup proporcje te są odwrócone. Warto zwrócić uwagę, że jedynie w tym przypadku poglądy grupy centrum są zbliżone do stanowiska przeciwników. Można przypuszczać, że zaważyły tu opinie tych reprezentantów centrum, którzy do związków nie należą /43,1%/. Oznaczałoby to, że badani ci postrzegają uprzywilejowanie związkowców, zwłaszcza w zakresie podziału świadczeń socjalnych, co z kolei w istotny sposób wpływa na ich postawę wobec związków.

7. Udział aktywu związkowego w życiu politycznym

Każda organizacja społeczna czy polityczna staje na pewnym etapie rozwoju wobec konieczności określenia mechanizmów współdziałania ze strukturami władzy.

Praktyka sprawowania przez działaczy związkowych rozmaitych funkcji w kierowniczych gremiach partyjnych i państwowych stanowi jedną z możliwych form udziału związkowców w życiu politycznym kraju. Badani ustosunkowywali się do faktu jednoczesnego pełnienia funkcji w związkach zawodowych oraz w organach przedstawicielskich w skali przedsiębiorstwa, województwa czy państwa lub instancjach partyjnych różnych szczebli. Opinie w tej kwestii ilustruje rysunek 5.

Obserwujemy dość znaczne zróżnicowanie poglądów. W przypadku przeciwników i obserwatorów wszystkie instytucje, z wyjątkiem rady pracowniczej, znajdują się w obszarze negacji, przy czym opinie przeciwników są znacznie bardziej radykalne. Reprezentanci zwolenników i centrum wyraźnie aprobują działalność aktywu związkowego w organach społecznych, ale są raczej przeciwni ich obecności w kierowniczych strukturach partii. Największa rozbieżność między tymi dwiema grupami /aż 22,3%/ występuje w kwestii pełnienia funkcji w egzekutywie komitetu zakładowego PZPR; więcej ocen aprobujących jest w grupie zwolenników.

Rys. 5. Ocena korzyści wynikających z pełnienia przez aktyw związkowy funkcji w strukturach społecznych i politycznych; — przeciwnicy, - - - - - centrum, obserwatorzy, - . - . - zwolennicy

Uwaga - Dla zobrazowania różnic w opiniach posłużono się wskaźnikiem, który wyraża różnicę pomiędzy odsetkiem badanych twierdzących, że pełnienie przez aktyw związkowy funkcji w strukturach społecznych i politycznych jest korzystne dla ruchu związkowego, a odsetkiem wyrażających przeciwne zdanie.

8. Bariery rozwoju związków zawodowych

Ocenie badanych poddano zestaw czynników ograniczających wzrost liczebności szeregów związkowych. Istotne statystycznie zróżnicowanie opinii pojawiło się w odniesieniu do czterech z nich /tab.4/.

Tabela 4. Czynniki społeczne i polityczne o dużym wpływie na decyzje pracowników zakładu o niewstępowaniu do związków

w procentach

Czynniki	Typy postaw			
	zwolennicy	centrum	obserwatorzy	przeciwnicy
Brak zaufania do władzy	27,6	38,4	38,9	61,9
Sposób tworzenia związków	17,1	32,7	34,5	53,1
Brak widocznych rezultatów działalności związków	17,9	26,7	41,6	54,2
Wierność idei "Solidarności"	11,1	10,3	19,5	33,7

Zwolennicy i przeciwnicy zdecydowanie odmiennie postrzegają ograniczający wpływ poszczególnych czynników. Z kolei obserwatorzy i reprezentanci centrum są zgodni w ocenie wpływu zaufania do władzy i sposobu tworzenia związków, w pozostałych zaś dwóch kwestiach różnice są dość znaczne. W ocenie wpływu wierności idei "Solidarności" centrum zajmuje stanowisko nieco bardziej radykalne niż zwolennicy.

9. Pozycja związków zawodowych w państwie

Postawy badanych wobec związków zawodowych w zakładzie pracy są dość spójne i konsekwentne, przy łącznym zaś potraktowaniu wewnątrzzakładowej i ogólnokrajowej działalności związkowej ich obraz jest bardziej złożony.

Za podstawę oceny pozycji związków w skali kraju przyjęto odpowiedzi na pytanie: "Czy udział OPZZ w negocjacjach z rządem

można uznać za dowód rzeczywistego wpływu związków zawodowych na decyzje podejmowane w skali państwa?". Pozytywnie odpowiedziało na nie 67,6% zwolenników, 62,1% reprezentantów centrum, 38,9% obserwatorów i 17,9% przeciwników. Po uwzględnieniu tych danych w opisie postaw wobec związków w skali całej badanej zbiorowości uzyskujemy następujący obraz /dane w procentach/:

1/ zwolennicy:		
- uznający wpływ związków	-	26,0
- negujący wpływ związków	-	12,5
2/ centrum:		
- uznający wpływ związków	-	13,1
- negujący wpływ związków	-	8,0
3/ obserwatorzy:		
- uznający wpływ związków	-	4,6
- negujący wpływ związków	-	7,2
4/ przeciwnicy:		
- uznający wpływ związków	-	5,1
- negujący wpływ związków	-	23,4.

Można zatem powiedzieć, że jeśli rozpatruje się kwestię związkową w odniesieniu do realiów zakładu pracy, to odsetek zwolenników jest większy niż przeciwników. Natomiast jeśli uwzględni się również opinie o wpływie związków na decyzje podejmowane w skali państwa, to zauważalna jest tendencja do "wyrównania skrzydeł".

Wnioski

1. Niemal we wszystkich rozważanych kwestiach stwierdzono zbieżność stanowisk reprezentantów grupy zwolenników i centrum z jednej strony, a przeciwników i obserwatorów z drugiej. Wydaje się, że prawidłowość ta wskazuje kierunek możliwych sojuszy sił w społecznościach zakładowych w sytuacjach konfliktowych.

2. Analiza poglądów reprezentantów poszczególnych typów postaw wykazuje, że przynajmniej połowa badanych /26% to zwolennicy, 23,4% to przeciwnicy/ dokonuje wyborów w sposób spójny i konsekwentny. Można to potraktować jako wskaźnik znaczenia, jakie w świadomości społecznej ma kwestia związkowa.

3. Postawy wobec związków częściowo nie pokrywają się z formalną przynależnością organizacyjną. Wśród przeciwników 16,1% stanowią związkowcy, a 4,8% członkowie partii.

4. Postawa badanych wobec związków zawodowych zależy od społecznego układu odniesienia, w jakim jest rozpatrywana kwestia związkowa. W kontekście realiów zakładowych zwolennicy związków dominują nad przeciwnikami. Natomiast przy łącznym potraktowaniu wewnątrzzakładowej i ogólnokrajowej działalności związkowej obserwuje się tendencję do "wyrównania skrzydeł".